

Neortodoxní bourdieuovec Bernard Lahire

Když se řekne „současná francouzská sociologie“, většinou je míněn některý z exkluzivní skupiny světoznámých autorů, které není těžké spočítat na prstech obou rukou: Pierre Bourdieu, Alain Touraine, Raymond Boudon, nověji Luc Boltanski, Laurent Thévenot, François de Singly a samozřejmě zářivá hvězda doktorandských seminářů Bruno Latour. Všichni tito sociologové se narodili ve čtyřicátých letech nebo ještě mnohem dříve (stále činný Touraine v neuvěřitelném roce 1925). Povědomí o mladších autorech už je mnohem slabší, což je dáno mimo jiné i tím, že jejich práce nejsou překládány do češtiny.

Když v říjnu 2015 Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách v Praze (CEFRES) zahajoval novou etapu svého působení – otevření Platformy CEFRES ve spolupráci s Akademií věd ČR a Karlovou univerzitou –, příznivou shodou okolností se stalo, že inaugurační přednášku přednesl jeden z nejvýznamnějších představitelů střední generace ve francouzské sociologii Bernard Lahire. Text jeho přednášky přinášíme v této rubrice.

Bernard Lahire (*1963) je znám jako vytrvalý kritik Pierra Bourdieuho, ale to nic nemění na skutečnosti, že patří k nejvýraznějším pokračovatelům bourdieuovské tradice ve Francii. Klíčový rozdíl, kterým se od autora *Distinkce* odlišuje, spočívá v uplatnění individualizujícího pohledu na sociální aktéry. Bourdieu jistě často zkoumal sociální dráhy jednotlivců, v jeho pojetí ale převažovala představa, podle které lze pomocí pojmu *habitus* vymezit podstatné sociální vlastnosti celých skupin nebo tříd jednotlivců [např. Bourdieu 1998: 22]. Lahire proti tomu namítá, že vezme-li se vážně pojem *habitu*, který neznamena nic jiného než soubor sociálně diferencovaných dispozic, které jsou vtěleny („inkorporovány“) do jednotlivců, je třeba soustředit pozornost na dynamiku dispozic na úrovni jednotlivce. Teď už snad lze nahlédnout, proč je Lahire obhájcem „psychologické sociologie“, nebo dokonce „sociologie na úrovni jednotlivce“ [Lahire 1998: 12, 2003]. Něco takového se může jevit jen jako plané gesto revolty proti zakladateli francouzské sociologické tradice Émilu Durkheimovi, to by se ale muselo zapomenout na zásadní vliv, který na novější francouzské sociologické myšlení měla psychologie (od Freuda přes Piageta až např. po Serge Moscoviciho). Nedávno vydané dějiny francouzské sociologie Lahira právem řadí po bok Boltanského, Latoura a Françoise Dubeta jako protagonistu antidurkheimovského „návratu aktéra“, k němuž došlo během osmdesátých a devadesátých let [Masson, Schrecker 2016: 65]. Každé individuum je však nejen nositelem specifické socializační historie, ale také příslušníkem celé řady sociálních kontextů, světů a sfér, v nichž se aktivují různé kombinace dispozic. Lahirův přístup proto nejlépe vystihuje označení *dispozicionalisticko-kontextualistická sociologie*, jejíž povaha je načrtnuta ve zde otištěném příspěvku.

Bernard Lahire je od roku 2000 profesorem na École normale supérieure v Lyonu, už předtím působil jako profesor na Université Lumière Lyon 2. Od roku 2011 je dále zástupcem ředitele Centra Maxe Webera ve francouzské „akademii věd“ CNRS, v němž řídí tým *Dispozice, moci, kultury, socializace*.

Lahire je autorem více než 20 monografií (z nichž mnohé mají úctyhodný rozsah 400 až 800 stran) a bezpočtu článků. Jeho knihy byly přeloženy do řady jazyků, zejména portugalského a španělského. Záběr jeho díla je bourdieuvsky široký, sahá od vzdělávání a školství přes kulturu, spotřebu, životní styl a umění až po sociologickou teorii, epistemologii a veřejnou polemiku. Od začátku své dráhy se Lahire zabýval sociální reprodukcí ve školském systému, konkrétněji determinantami dobrého i špatného prospěchu dětí z nižších sociálních vrstev, sociálními podmínkami psaní a čtení, způsoby učení nebo problémem tzv. funkční gramotnosti („illettrisme“) [např. Lahire 1993, 1995, 1999a]. V úzké návaznosti na problematiku školského vzdělávání se věnoval otázkám socializace (řadu let vedl skupinu pro výzkum socializace v rámci CNRS). Tento zájem dále vyústil ve zkoumání kulturních a konzumních praktik francouzské společnosti, například v knize *Kultura individuí*, polemizující s Bourdieuvou *Distinkcí* [Lahire 2004], a také v řadu studií s genderovou tematikou.

Třebaže všechny Lahirovy knihy jsou teoreticko-empirické povahy (ani čistý empirismus, ani abstraktní velká teorie), dá se v jeho díle rozlišit vedle řady orientované spíše empiricky druhá, paralelní řada převážně teoretického zaměření. Patří do ní kniha *Plurální člověk* [Lahire 1998], přeložená do několika jazyků, na ní titulově i tematicky navazující *Plurální svět* [Lahire 2012a] (z této knihy vychází následující přednáška) a také rozsáhlý nedávný svazek *V jedinečných záhybech sociální* [Lahire 2013]. Tyto zčásti vysoce teoretické práce přirozeně nepostrádají výraznou epistemologickou dimenzi, která je zároveň hlavním předmětem knihy *Sociologický duch* [Lahire 2005]. Ani tato práce však není zcela abstraktní, její závěrečná kapitola nastiňuje program výuky „věd o sociálním světě“, která by podle Lahira měla být zavedena už od základní školy. Jiný, neméně výrazný okruh Lahirova bádání představuje umění, kterému věnoval mimo jiné knihu ze sociologie současných francouzských spisovatelů, dále knihu o Franzi Kafkovi (v níž se například zabývá – *Babičkou* Boženy Němcové) a nejnověji o vztahu politické moci, magie a výtvarného umění, předvedeném na případu obrazu Nicolase Poussina *Útěk do Egypta* [Lahire 2006, 2010, 2015].

Sluší se zmínit i Lahirovu editorskou činnost – zejména sborníky o Bourdieuvovi a o přínosu kognitivní vědy pro sociologii [Lahire 1999b; Lahire, Rosental 2008] – nebo jeho doprovodné texty k novým francouzským překladům z díla Norberta Eliase. Nemělo by být opomenuto ani to, že Bernard Lahire je autorem silně se zajímajícím o společenské poslání sociologie. Do této linie jeho tvorby patří sborník *K čemu slouží sociologie?* [Lahire 2002] nebo nedávno vydaná obhajoba sociologie proti kritice „sociologismu“ a „kultury omlouvání“, s níž vystoupil bývalý šéfredaktor týdeníku *Charlie Hebdo* a známá francouzská mediální figura Philippe Val [Lahire 2016].

Dalším příznačným rysem Lahirova sociologického myšlení je odmítání nechat si vnutit úzké hranice jedné disciplíny. V diskusi o stavu francouzské sociologie, která v nedávných letech probíhala na stránkách časopisu *SociologieS*, napsal:

Všichni velcí tvůrčí badatelé uměli spojovat přísnost myšlení s maximální otevřeností ducha blízkým disciplínám a snažili se, aby provádění *ars inveniendi* nikdy nebránilo slepé užívání zcela rutinizovaných disciplinárních postupů a metod. Protože jim šlo spíše o náležitou vědeckou konstrukci jejich objektu – k níž byli vedeni logikou svého výzkumu – než o úctu k disciplinárním hranicím, byl každý z nich schopen přispět svým způsobem k pokroku humanitních a společenských věd. I když byli ukotvení v dané disciplíně, jejich praxe historie, sociologie, psychologie, antropologie nebo filosofie se vyznačovala pravidelným stykem s pracemi pocházejícími z příbuzných disciplín. Není nicméně bezpochyby zbytečné podotknout, že tento typ postupu, jenž je nesen nutností neomezované vědecké tvorby, která se řídí pouze tím, co jí přikazuje její vlastní logika, nikdy nebyl a nebude výsledkem slepého vnučování interdisciplinárních rámců a partnerství vzdělávacími a výzkumnými institucemi postrádajícími imaginaci. [Lahire 2012b: par. 14]

Marek Skovajsa

Literatura

- Bourdieu, P. 1998. *Teorie jednání*. Praha: Karolinum.
- Lahire, B. 1993. *Culture écrite et inégalités scolaires. Sociologie de l'«échec scolaire» à l'école primaire*. Lyon: Presses universitaires de Lyon.
- Lahire, B. 1995. *Tableaux de familles. Heurs et malheurs scolaires en milieux populaires*. Paris: Gallimard/Seuil/EHESS.
- Lahire, B. 1998. *L'Homme pluriel. Les ressorts de l'action*. Paris: Nathan.
- Lahire, B. 1999a. *L'Invention de l'«illettrisme». Rhétorique publique, éthique et stigmates*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. (ed.). 1999b. *Le Travail sociologique de Pierre Bourdieu. Dettes et critiques*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. (ed.). 2002. *A quoi sert la sociologie?* Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2003. „From the Habitus to an Individual Heritage of Dispositions. Towards a Sociology at the Level of the Individual.“ *Poetics* 31 (5–6): 329–355.
- Lahire, B. 2004. *La Culture des individus. Dissonances culturelles et distinction de soi*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2005. *L'Esprit sociologique*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2006. *La Condition littéraire. La double vie des écrivains*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2010. *Franz Kafka. Éléments pour une théorie de la création littéraire*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2012a. *Monde pluriel. Penser l'unité des sciences sociales*. Paris: Seuil.
- Lahire, B. 2012b. „Des effets délétères de la division scientifique du travail sur l'évolution de la sociologie.“ *SociologieS* [online], Débats: La situation actuelle de la sociologie, publ. 27. 1. 2012, access. 30. 1. 2017, <http://sociologies.revues.org/3799>.

- Lahire, B. 2013. *Dans les plis singuliers du social. Individus, institutions, socialisations*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2015. *Ceci n'est pas qu'un tableau. Essai sur l'art, la domination, la magie et le sacré*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B. 2016. *Pour la sociologie. Et pour en finir avec une prétendue «culture de l'excuse»*. Paris: La Découverte.
- Lahire, B., C. Rosental (ed.) 2008. *La Cognition au prisme des sciences sociales*. Paris: Éditions des archives contemporaines.
- Masson, P., Ch. Schrecker. 2016. *Sociology in France after 1945*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.